

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA
KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI YA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA
KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI
KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA HIYO KWA
MWAKA WA FEDHA 2022/2023**

*[Imetolewa kwa mujibu wa Kanuni 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la
Juni, 2020]*

Idara ya Kamati za Bunge

Ofisi ya Bunge

S. L. P. 941

DODOMA.

Aprili, 2022

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA	- 1 -
1.0 UTANGULIZI	- 1 -
1.1 Maelezo ya Awali	- 1 -
1.2 Namna Kamati Ilivyotekeleza Majukumu Yake.....	- 2 -
SEHEMU YA PILI	- 3 -
2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI	- 3 -
2.1 Msingi wa Uchambuzi.....	- 3 -
2.2 Mawanda ya Uchambuzi.....	- 3 -
2.3 Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022	- 4 -
2.4 Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	- 14 -
SEHEMU YA TATU	- 21 -
3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI	- 21 -
3.1 Maoni na Ushauri wa Jumla	- 21 -
3.2 Maoni na Ushauri Mahsusi	- 23 -
3.2.1 Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria	- 23 -
3.2.2 Fungu 12 – Tume ya Utumishi wa Mahakama	- 24 -
3.2.3 Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali	- 25 -
3.2.4 Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	- 25 -
3.2.5 Fungu 55 – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.....	- 27 -
3.2.6 Fungu 59 – Tume ya Kurekebisha Sheria.....	- 28 -
SEHEMU YA NNE	- 29 -
4.0 HITIMISHO	- 29 -

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA KUHUSU
UTEKELEZAJI WA BAJETI YA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA KWA MWAKA WA
FEDHA 2021/2022 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA
MAPATO NA MATUMIZI YA OFISI HIYO KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023**

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa **Kanuni ya 118 (9)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria Kuhusu Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na Maoni ya Kamati Kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, taarifa hii imegawanyika katika Sehemu Kuu zifuatazo: -

- a) **Sehemu ya Kwanza** inatoa maelezo ya jumla kuonesha muundo wa Taarifa na kuainisha namna Kamati ilivyofanya kazi.
- b) **Sehemu ya Pili** ni uchambuzi na tathmini ya Kamati kuhusu utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Aidha, Sehemu hii inatoa uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.
- c) **Sehemu ya Tatu** ni Maoni na Ushauri wa Kamati.
- d) **Sehemu ya Nne** ni Hitimisho.

1.2 Namna Kamati Ilivyotekeleza Majukumu Yake

Mheshimiwa Spika, katika kufanyia kazi utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, Kamati ilifanya mambo yafuatayo: -

- a) Kufanya ziara ya ukaguzi wa miradi mbalimbali ya maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na kujadili taarifa za utekelezaji wa miradi hiyo kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.
- b) Kupokea na kujadili Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria pamoja Taasisi zake kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022
- c) Kuchambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na Taasisi zake kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, aidha Kamati ilitoa maoni na mapendekezo mbalimbali kwa Serikali na baadae kuwasilisha hoja mahsusi za kibajeti ili Kamati ya Bunge ya Bajeti iyazingatie wakati wa kuishauri Wizara ya Fedha na Mipango katika Bajeti ya Kuu ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI

2.1 Msingi wa Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, msingi wa uchambuzi unatokana na **Kifungu cha 7 (1) (a)** kikisomwa pamoja na **Kifungu cha 6 (2) (b)** cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge ikisomwa pamoja na **Kanuni ya 118 (4)**. Kanuni hizi zimeipa Kamati ya Katiba na Sheria jukumu la kusimamia Shughuli za Wizara ya Katiba na Sheria sambamba na Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo ili kukidhi matakwa ya **Ibara ya 63 (3) (b)** ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977.

2.2 Mawanda ya Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Bunge imeweka masharti yanayotaka Taarifa ya Utekelezaji na Makadirio ya Wizara kuchambuliwa na Kamati kabla ya kujadiliwa Bungeni. Moja kati ya vigezo vinavyotumika katika uchambuzi huo ni, Kamati kufanya ulinganisho baina ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha unaoisha na Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha unaofuata.

Aidha, Kamati iliangalia mwenendo wa makusanyo ya maduhuli, na upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida kwa Mwaka wa Fedha unaoisha. Aidha, kwa kuzingatia **Kanuni ya 117 (1)** Kamati ilifanya ziara ya ukaguzi ili kujionea utekelezaji wa miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha unaoisha. Katika ukaguzi huo, Kamati iliangalia mambo mbalimbali ikiwemo ufanisi wa utekelezaji wa miradi husika.

Mheshimiwa Spika, napenda kulitaarifu Bunge lako kwamba Kamati imefanya uchambuzi wa Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na taasisi zilizo chini yake katika mafungu ya kibajeti yafuatayo: -

- a) **Fungu 41** – Wizara ya Katiba na Sheria
- b) **Fungu 16** – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali
- c) **Fungu 12** – Tume ya Utumishi wa Mahakama
- d) **Fungu 19** – Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali
- e) **Fungu 35** – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka
- f) **Fungu 55** – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora
- g) **Fungu 59** – Tume ya Kurekebisha Sheria

Aidha, kwa kuzingatia masharti yaliyowekwa kwa mujibu wa **Kifungu cha 9 (1) (c)** cha Sheria ya Bajeti, Sura ya 439 bajeti ya **Fungu 40** – Mfuko wa Mahakama ilishughulikiwa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti. Hata hivyo, Kamati ya Katiba na Sheria ilifanya ziara ya ukaguzi wa miradi ya maendeleo inayotekelezwa na Fungu hilo kwa niaba ya Bunge.

2.3 Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022

2.3.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara pamoja na taasisi zake iliidhinishiwa jumla ya **Sh. 78,464,886,000** kwa ajili ya kutekeleza majukumu mbalimbali. Fedha zilizotengwa zilitumika kutekeleza majukumu mbalimbali ikiwemo yafuatayo: -

- a) Kusimamia mfumo wa haki na utoaji haki
- b) Kuendesha Mashtaka ya Jinai na kushughulikia Uendeshaji wa Mashauri ya Madai na Usuluhishi
- c) Kuratibu Masuala ya Haki za Binadamu na Utoaji wa huduma ya msaada wa kisheria

2.3.2 Utekelezaji wa Maoni na Ushauri ya Kamati

Mheshimiwa Spika, wakati wa uchambuzi wa Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, Kamati ilitoa maoni, ushauri na mapendekezo mbalimbali ili kuboresha utekelezaji wa Bajeti ya Ofisi hiyo. Naomba kulitaarifu Bunge lako tukufu kwamba kwa sehemu kubwa Serikali imezingatia maoni na ushauri wa Kamati.

Mheshimiwa Spika, mfano wa ushauri uliozingatiwa kikamilifu ni pamoja na ushauri juu ya muundo wa bajeti ya matumizi ya kawaida ambapo Kamati ilishauri Wizara ya Katiba na Sheria kuandaa bajeti ya mwaka 2022/2023 yenye kuendana na uhalisia wa mahitaji ya utekelezaji wa vipaumbele na majukumu ya Ofisi hiyo. Kamati imebaini kwamba Wizara ya Katiba na Sheria imeongeza bajeti ya Matumizi ya Kawaida (OC) sawa na ushauri wa Kamati kama ambavyo ufafanuzi wake unatolewa katika Taarifa hii.

2.3.3 Ukusanyaji wa Maduhuli

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na taasisi zilizo chini yake ziliweka malengo ya kukusanya maduhuli ya jumla ya **Sh. 101,400,000**. Maduhuli hayo ni kutoka kwenye vyanzo mbalimbali vya mapato katika **Fungu 41** – Wizara ya Katiba na Sheria, na **Fungu 35** – Ofisi ya Taifa ya Mashataka. Hadi kufikia Februari, 2022 Wizara ya Katiba na Sheria ilikuwa imekusanya jumla ya **Sh. 38,894,315,212.36** sawa na **asilimia 38,357.31**. Mchanganuo wa makadirio na makusanyo ya taasisi hizo kufikia Februari, 2022 umeainishwa katika Jedwali Na. 1.

JEDWALI NA. 1 – Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka Fedha 2021/2022

FUNGU	MADUHULI KWA MWAKA 2021/2022 (TZS)	MAKUSANYO KUFIKIA FEBRUARI, 2022 (TZS)	ASILIMIA YA MAKUSANYO
Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	56,400,000	38,854,100,817.55	68,890.25%
Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria	45,000,000	40,214,395.81	89.36%
JUMLA	101,400,000	38,894,315,213.36	38,357.31%

***Chanzo:** Randama za Wizara ya Katiba na Sheria*

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini masuala yafuatayo katika makusanyo ya maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022: -

- a) Makusanyo ya maduhuli yamevuka lengo kwa zaidi ya **Sh. 38,792,915,213.36**. Tofauti hiyo inatokana na makusanyo ya ziada jumla ya **Sh. 38,797,700,8170.55** yaliyokusanywa na **Fungu 35** – Ofisi ya Mashtaka kwa utaratibu wa washtakiwa kukiri makosa yao (*plea bargaining*). Kwa maelekezo ya Wizara ya Fedha, fedha hizi zilipokusanywa ziliwekwa kwenye akaunti maalum iliyoko Benki Kuu ya Tanzania (BOT) lakini zikahesabiwa kuwa maduhuli ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka.
- b) **Fungu 41** – Wizara ya Katiba ilikusanya **Sh. 40,214,395.81** sawa na **asilimia 89** ya malengo waliyojiwekea ikilinganishwa na makusanyo ya **Sh. 15,267,873.78** zilizokusanywa katika kipindi kama hicho katika Mwaka wa Fedha 2020/2021. Kamati imebaini kwamba, moja kati ya sababu za kuvuka malengo hayo ni kuanza kutekelezwa masharti ya Sheria ya Usuluhishi, **Sura ya 15** ambayo pamoja na mambo mengine imeweka utaratibu wa kuwasajili Wasuluhishi, Wapatanishi, Waendesha Majadiliano na Maridhiano.

2.3.4 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara ya Katiba na Sheria iliidhinishiwa jumla ya **Sh. 65,739,056,000** kwa ajili ya matumizi ya kawaida. Hadi kufikia Februari, 2022 Wizara pamoja na taasisi zilizo chini yake zilikuwa zimepokea jumla ya **Sh. 51,769,680,705.92** sawa na wastani wa **asilimia 78.75** ya Bajeti iliyoidhinishwa. Mchanganuo wa Mwenendo wa Fedha za Matumizi ya Kawaida umeainishwa katika Jedwali Na. 2.

Jedwali Na. 2 – Mapokezi ya Fedha za Matumizi ya Kawaida kwa Mwaka 2021/2022

FUNGU LA BAJETI	BAJETI YA MATUMIZI YA KAWAIDA 2021/2022 (TZS)	FEDHA ILIYOPOKELEWA KUFIKIA FEBRUARI, 2022 (TZS)	ASILIMIA YA MAPOKEZI KUFIKIA FEBRUARI, 2022
Fungu 12 – Tume ya Utumishi wa Mahakama	3,120,191,000	1,995,622,410.26	63.96%
Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali	7,673,191,000	4,730,074,308.28	61.64%
Fungu 19 – Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali	12,131,347,000	8,726,999,644	71.94%
Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	21,268,812,000	21,757,718,762.48	102.30%
Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria	11,954,750,000	8,086,936,337.88	67.65%
Fungu 55 – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora	6,345,836,000	4,216,726,106.23	66.45%
Fungu 59 – Tume ya Kurekebisha Sheria	3,244,929,000	2,255,603,136.79	69.51%
JUMLA	65,739,056,000	51,769,680,705.92	78.75%

Chanzo: Randama za Wizara ya Katiba

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi kuhusu mwenendo wa bajeti ya Matumizi ya Kawaida, Kamati imebaini masuala yafuatayo: -

- a) Mapokezi ya jumla ya fedha za Matumizi ya Kawaida ni sawa na asilimia **asilimia 78.75** ya makadirio. Kiwango hiki kimeongezeka ikilinganishwa na mapokezi katika kipindi kama hicho katika Mwaka wa Fedha 2020/2021 ambapo mapokezi yalikuwa ni **asilimia 65.53**.
- b) Baadhi ya mafungu yaliyo chini ya Wizara hiyo yamepokea fedha pungufu za Matumizi ya Kawaida ukilinganisha na mafungu mengine. Mafungu hayo ni **Fungu 12** – Tume ya Utumishi wa Mahakama na **Fungu 16** – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ambapo walipokea **asilimia 63.96** na **asilimia 61.64** mtawalia.
- c) **Fungu 35** – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka imevuka matarajio ya mapokezi kwa sababu hadi kufikia Februari, 2022 limepokea **asilimia 102** ya Fedha za Matumizi ya Kawaida.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kwamba, mapokezi ya fedha za Matumizi ya Kawaida yanapaswa kuwa na uwiano wenye ulinganifu kwa sababu katika fedha hizo imo mishahara ya watumishi lakini pia zimo fedha za matumizi mengineyo (O.C.) ambazo hutumika kwa ajili ya uendeshaji kila siku wa taasisi husika.

2.3.5 Tathmini ya Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 Wizara ya Katiba iliidhinishiwa jumla ya **Sh. 52,915,830,000** ambapo kati ya fedha hizo, **Sh. 44,100,000,000** ni Fedha za Ndani na **Sh. 8,815,830,000** ni Fedha za Nje. Fedha hiyo ilitengwa kutekeleza miradi ya maendeleo katika mafungu

mbalimbali chini Wizara ya Katiba na Sheria ikiwemo **Fungu 40** – Mfuko wa Mahakama.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Februari, 2022, Wizara na taasisi zake ilikuwa imepokea jumla ya **Sh. 45,059,412,966** sawa na wastani wa **asilimia 85** ya makadirio. Mchanganuo wa bajeti ya maendeleo na mwenendo wa mapokezi ya fedha umefafanuliwa katika Jedwali Na. 3.

Jedwali Na. 3 – Mchanganuo wa Bajeti na Mapokezi ya Fedha za Maendeleo 2021/2022

FUNGU LA BAJETI	BAJETI YA MIRADI YYA MAENDELEO KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022 (TZS)		FEDHA ILIYOPOKELEWA KUFIKIA FEBRUARI, 2022 (TZS)		ASILIMIA YA MAPOKEZI FEDHA ZA NDANI	ASILIMIA YA MAPOKEZI FEDHA ZA NJE
	FEDHA ZA NDANI	FEDHA ZA NJE	FEDHA ZA NDANI	FEDHA ZA NJE		
Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali	1,000,000,000	0.00	0.00	0.00	0%	0%
Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	3,000,000,000	993,616,000	214,155,912	84,000,000	7.14%	8.45%
Fungu 40 – Mfuko wa Mahakama	39,100,000,000	1,090,000,000	19,365,123,301	23,133,893,262	49.53%	2,122.37%
Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria	1,000,000,000	6,358,598,000	429,125,000	1,573,036,400	42.91%	24.74%
Fungu 55 – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora	0.00	373,616,000	0.00	260,079,091	0%	69.61%
<i>Jumla Ndogo</i>	<i>44,100,000,000</i>	<i>8,815,830,000</i>	<i>20,008,404,213</i>	<i>25,051,008,753</i>	45.37%	284.16%
JUMLA KUU	52,915,830,000		45,059,412,966		85.15%	

Chanzo: Randama za Wizara na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi ambao imeufanya, Kamati imebaini mambo mbalimbali kuhusu utekelezaji wa bajeti ya maendeleo katika Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Naomba nitoe taarifa kuhusu baadhi ya mambo yaliyobainika kama ifuatavyo: -

- Kwa ujumla mapokezi ya Fedha za Nje ni makubwa ambapo Wizara ilipokea **asilimia 284.15** ya makadirio ikilinganishwa na mapokezi ya **asilimia 45.37** ya Fedha za Ndani kutekeleza miradi iliyoidhinishiwa bajeti. Kamati ilibaini

kwamba, mapokezi ya Fedha za Nje yalivuka malengo kwa sababu **Fungu 40** – Mfuko wa Mahakama lilipokea **Sh. 23,133,893,262** baada ya Serikali kuingia Mkataba na Benki ya Dunia (*World Bank*) kutekeleza miradi mbalimbali. Awali, Fungu hilo lilikuwa limeidhinishwa **Sh. 1,090,000,000** ya Fedha za Nje kutekeleza miradi hiyo.

- b) Pamoja na kwamba kwa ujumla mapokezi ya Fedha za Nje ni makubwa, mafungu mengine ya kibajeti chini ya Wizara ya Katiba na Sheria yalipokea fedha pungufu. Kwa mfano, **Fungu 41** – Wizara ya Katiba na Sheria lilipokea **asilimia 24.74** ya Fedha za Nje zilizoidhinishwa wakati **Fungu 35** – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ilipokea **asilimia 8.45** tu ya Fedha za Nje.
- c) Kamati pia imebaini kwamba mapokezi ya Fedha za Ndani yako chini ya kiwango kilichotarajiwa kwa mafungu yote ambapo mapokezi ya juu kabisa ni katika **Fungu 40** – Mfuko wa Mahakama ambayo imepokea **asilimia 49.53** ya Fedha iliyoidhinishwa, wakati mapokezi ya chini kabisa ni katika **Fungu 35** – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ambayo ilipokea **asilimia 7.14** tu ya Fedha za Ndani. Hali hii inaweza kukwamisha miradi ya maendeleo iliyopangwa endapo Fedha za Nje zitachelewa au kutofika kabisa kama ambavyo tumeona kwa baadhi ya mafungu.
- d) Kamati imebaini kwamba, **Fungu 16** – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ilitenga **Sh. 1,000,000,000** kwa Fedha za Ndani kutekeleza miradi ya maendeleo. Hata hivyo, hadi kufikia Februari, 2022, hakuna fedha yoyote iliyotolewa kwa Ofisi hiyo kutekeleza miradi husika. Kwa maoni ya Kamati, mwenendo huu wa mapokezi ya fedha hauleti tija na unaweza kuathiri utekelezaji wa vipaumbele vya maendeleo vya taasisi hizo.

e) Kamati imebaini kwamba, **Fungu 55** – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora halikutenga kabisa Fedha za Ndani kutekeleza miradi ya maendeleo. Fedha za Nje zilizotengwa, zililenga kutekeleza Mradi wa “Uimarishaji wa Upatikanaji Haki za Kisheria Ulinzi wa Haki za Binadamu Tanzania” wenye thamani ya **Sh. 373,616,000**. Hadi kufikia Februari, 2020 mapokezi yalikuwa **asilimia 69.61**. Ni vema Serikali ikatathmini mlinganyo wa bajeti ya maendeleo katika Fungu hilo na kuona iwapo kuendelea kutenga fedha za nje bila kutenga fedha za ndani kunaleta tija katika miradi husika.

Mheshimiwa Spika, napenda kulitaarifu Bunge lako tukufu kwamba, Kamati pia ilifanya ziara katika Mkoa wa Tanga, Kilimanjaro na Arusha ili kukagua baadhi ya miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha unaoisha. Katika ziara hizo, Kamati ilifanya tathmini ya utekelezaji wa miradi husika ili kutimiza masharti ya **Kanuni ya 117 (1)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Miradi iliyokaguliwa na Kamati ni ifuatayo: -

- a) **Mradi Na. 6311** - Ujenzi wa Bweni la Wavulana Chuo cha Uongozi wa Mahakama (IJA), Lushoto
- b) **Mradi Na. 6312** – Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Same
- c) **Mradi Na. 6312** – Ujenzi wa Mahakama ya Wilaya ya Mwanga
- d) **Mradi Na. 6314** – Ujenzi na Ukarabati wa Mahakama ya Hakimku Mkazi Moshi
- e) **Mradi Na. 6389** - Ujenzi wa Kituo Jumuishi cha Kutoa Haki (IJC) Arusha

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa Kamati imeridhishwa na utekelezaji wa miradi iliyokaguliwa kwa sababu imezingatia viwango. Hata hivyo, Kamati imebaini masuala kadhaa ambayo ingependa kuyatolea maelezo katika baadhi ya miradi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapongeza hatua ya Mahakama kujenga na kukarabati majengo yake ambayo kwa muda mrefu yamekuwa katika hali ya uchakavu. Katika **Mradi Na. 6389 wa Ujenzi wa Kituo Jumuishi cha Kutoa Haki (IJC) Arusha** lenye thamani ya **Sh. 9,297,560,024.73** Kamati imeridhishwa na ujenzi huo uliokamilika kwa **asilimia 100**. Jengo hilo ni la kisasa, lenye miundombinu rafiki kwa makundi ya watu wenye mahitaji maalum na ambalo kwa maoni ya Kamati, limezingatia viwango vilivyotarajiwa.

Mheshimiwa Spika, katika **Mradi Na. 6311 wa Ujenzi wa Bweni la Wavulana Chuo cha Uongozi wa Mahakama (IJA) Lushoto** Kamati ilijionea maendeleo mazuri ya utekelezaji wa mradi huo, ambapo kati ya **Sh. 2,628,314,367.76** zilizotengwa, tayari **Sh. 1,072,937,404.45** zilikuwa zimetolewa kutekeleza awamu mbili kati ya tatu za jengo hilo lenye uwezo wa kuchukua wanafunzi **320** kwa wakati mmoja.

Mheshimiwa Spika, hata hivyo Kamati ilibaini kwamba mradi huo ulikuwa umetelekezwa kwa kwa sababu chuo hicho kwa muda mrefu kimekuwa hakipati bajeti ya maendeleo mpaka Mahakama ilipoamua kusaidia kumalizia mradi huo. Kamati ina maoni kwamba, jengo hilo litapunguza adha kwa wanafunzi ambao wamekuwa wakilazimika kupanga vyumba nje ya chuo kwa kuongeza nafasi ya malazi chuoni.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa Chuo kina takriban wanafunzi 1,100 ambapo zaidi ya wanafunzi 600 wanakaa nje ya chuo. Hivyo basi, hata jengo hilo litakapokamilika, bado kutakuwa na

idadi kubwa ya wanafunzi wanaokaa nje ya chuo. Sambamba na hilo, ni vema Mahakama ikafanya pia ukarabati wa Bweni la wasichana ambalo liko pembeni ya bweni jipya la wavulana kwa sababu bweni hilo limechakaa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini pia kwamba chuo hicho kina eneo kubwa ambalo linaweza kutumika kujenga mabweni zaidi. Hivyo basi, Kamati inashauri Serikali kujenga mabweni mengine ili chuo kiweze kuwa na nafasi ya malazi kwa wanafunzi wote ili kuboresha mazingira ya kusoma. Hatua hii iende sambamba na ujenzi wa majengo mapya ya utawala kwa sababu yaliyopo ni chakavu kwa kuwa yalijengwa kipindi cha ukoloni.

2.4 Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

2.4.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Katiba inaomba kuidhinishiwa jumla ya **Sh. 111,347,352,800**. Jedwali Na. 4 linatoa mchanganuo wa Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara pamoja na taasisi zilizo chini yake.

Jedwali Na. 4 – Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara Mwaka wa Fedha 2022/2023

FUNGU LA KIBAJETI	FEDHA ZA MATUMIZI YA KAWAIDA (TZS)		FEDHA ZA MIRADI YA MAENDELEO (TZS)		JUMLA YA FEDHA KATIKA FUNGU (TZS)
	MISHAHARA	MATUMIZI MENGINEYO	FEDHA ZA NDANI	FEDHA ZA NJE	
Fungu 12 – Tume ya Utumishi wa Mahakama	461,127,800	2,700,000,000	0.00	0.00	3,161,127,800
Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali	2,928,360,000	6,942,981,000	4,000,000,000	500,000,000	14,371,341,000
Fungu 19 – Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali	3,339,798,000	9,473,018,000	0.00	0.00	12,812,816,000
Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	14,548,751,000	22,068,944,000	8,000,000,000	630,000,000	45,247,695,000
Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria	7,502,427,000	5,865,271,000	5,110,800,000	7,615,770,000	26,094,268,000
Fungu 55 – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora	2,292,096,000	4,098,680,000	0.00	115,000,000	6,505,776,000
Fungu 59 – Tume ya Kurekebisha Sheria	6,505,776,000	2,424,009,000	0.00	0.00	3,154,329,000
JUMLA KUU	31,802,879,840	53,572,903,000	17,110,800,000	8,860,770,000	111,347,352,800

***Chanzo:** Randama za Wizara ya Katiba na Sheria*

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla, Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria na taasisi imeongezeka kwa **asilimia 41.91** ukilinganisha bajeti iliyoidhinishwa katika Mwaka wa Fedha unaoisha. Ongezeko hili linaakisi maoni ya Kamati kwamba

Serikali iongezeke fedha kwa taasisi mbalimbali za Wizara ili kuboresha ufanisi wa utendaji wake.

2.4.2 Makusanyo ya Maduhuli

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara pamoja na taasisi zake inaomba kuidhinishiwa kukusanya **Sh. 105,002,000**. Kiasi hiki ni sawa na ongezeko la **asilimia 3.55** ukilinganisha na Makadirio ya Makusanyo katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 ambayo yalikuwa **Sh. 101,400,000** (Tazama Jedwali Na. 1).

Mheshimiwa Spika, kwa maoni ya Kamati, ongezeko hili la makusanyo ni dogo na linaweza kutafsiriwa kwamba, Wizara ya Katiba na Sheria hususan taasisi ambazo zimeidhinishiwa kukusanya maduhuli zimeshindwa kutathmini uwezo wa vyanzo vyake. Maoni haya yamejengwa katika msingi kwamba, katika Mwaka wa Fedha unaoisha kufikia Februari, 2022 taasisi hizo zilikusanya maduhuli zaidi ya makisio yaliyowekwa (Tazama Jedwali Na. 1).

2.4.3 Uchambuzi Kuhusu Makadirio ya Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Wizara ya Katiba na Sheria inaomba kudhinishiwa jumla ya **Sh. 85,375,782,840** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida. Makadirio haya ni sawa na ongezeko la **asilimia 29.87** ukilinganisha na kiasi cha **Sh. 65,739,056,000** kilichotengwa katika Mwaka wa Fedha unaoisha. Jedwali Na. 5 linaonesha ulinganifu wa Bajeti ya Matumizi ya Kawaida kati ya Mwaka wa Fedha 2021/2022 na Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Jedwali Na. 5 – Mchanganuo wa Makadirio ya Bajeti ya Matumizi ya Kawaida 2021/2022 ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2022/2023

FUNGU LA KIBAJETI	MISHAHARA		ONGEZEKO (%) MISHAHARA	MATUMIZI MENGINEYO		ONGEZEKO (%) MENGINEYO
	2021/2022	2022/2023		2021/2022	2022/2023	
Fungu 12 – Tume ya Utumishi wa Mahakama	420,191,000	461,127,800	+9.74	2,700,000,000	2,700,000,000	0
Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali	2,650,210,000	2,928,360,000	+10.49	5,022,981,000	6,942,981,000	+38.22
Fungu 19 – Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali	2,658,329,000	3,339,798,000	+25.63	9,473,018,000	9,473,018,000	0
Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	9,199,868,000	14,548,751,000	+58.14	12,068,944,000	22,068,944,000	+82.85
Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria	6,089,479,000	7,502,427,000	+23.20	5,865,271,000	5,865,271,000	0
Fungu 55 – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora	2,495,556,000	2,292,096,000	-8.15	3,850,280,000	4,098,680,000	+6.45
Fungu 59 – Tume ya Kurekebisha Sheria	820,920,000	6,505,776,000	+692.49	2,424,009,000	2,424,009,000	0
JUMLA	24,334,553,000	31,802,879,840	+30.69	41,404,503,000	53,572,903,000	+29.38

***Chanzo:** Randama za Wizara ya Katiba na Sheria*

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi huo Kamati imebaini mambo yafuatayo: -

- Kwa ujumla bajeti ya Mishahara Katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 imepanda kwa **asilimia 30.69** ukilinganisha na Mwaka wa Fedha 2021/2022 wakati bajeti ya Matumizi Mengineyo imepanda kwa **asimilia 29.38**. Hata hivyo, ni **Fungu 55** – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora tu ambalo bajeti ya Mishahara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 imepungua.

b) Mafungu manne ambayo ni **Fungu 59** – Tume ya Kurekebisha Sheria, **Fungu 41** – Wizara ya Katiba na Sheria, **Fungu 19** – Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali, na **Fungu 12** – Tume ya Utumishi wa Mahakama hayakupata ongezeko la bajeti ya Matumizi ya Kawaida (OC) katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 ukilinganisha na bajeti ya Mwaka 2021/2022. Hata hivyo, pamoja na kwamba mafungu mengine matatu kati ya hayo yamepata ongezeko la bajeti ya Mishahara lisilozidi **asilimia 26** kwa kila fungu katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, **Fungu 59** – Tume ya Kurekebisha Sheria limepata ongezeko la **asilimia 692.49**.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuongeza Fedha za Matumizi ya Kawaida hususan katika Matumizi Mengineyo, ambayo itawezesha taasisi chini ya Wizara ya Katiba na Sheria kutekeleza majukumu yake na vipaumbele walivyojiwekea.

2.4.4 Uchambuzi Kuhusu Mpango wa Maendeleo

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Wizara ya Katiba na Sheria inaomba kudhinishiwa jumla ya **Sh. 25,971,570,000** kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Makadirio haya ni sawa na ongezeko la **asilimia 104.08** ukilinganisha na kiasi cha **Sh. 12,725,830,000** kilichotengwa katika Mwaka wa Fedha unaoisha. Jedwali Na. 6 linaoonesha ulinganifu wa Bajeti ya Matumizi ya Kawaida kati ya Mwaka wa Fedha 2021/2022 na Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Jedwali Na. 6 – Mchanganuo wa Makadirio ya Bajeti ya Miradi ya Maendeleo 2021/2022 ikilinganishwa na Mwaka wa Fedha 2022/2023

FUNGU LA KIBAJETI	FEDHA ZA MIRADI YA MAENDELEO KWA VYANZO VYA NDANI		ONGEZEKO (%) FEDHA ZA NDANI	FEDHA ZA MIRADI YA MAENDELEO KWA FEDHA KUTOKA NJE YA NCHI		ONGEZEKO (%) FEDHA ZA NJE
	2021/2022	2022/2023		2021/2022	2022/2023	
Fungu 12 – Tume ya Utumishi wa Mahakama	0.00	0.00	0	0.00	0.00	0
Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali	1,000,000,000	4,000,000,000	300	0.00	500,000,000	0
Fungu 19 – Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali	0.00	0.00	0	0.00	0.00	0
Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka	3,000,000,000	8,000,000,000	166.66	993,616,000	630,000,000	-36.59
Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria	1,000,000,000	5,110,800,000	411.08	6,358,598,000	7,615,770,000	19.77
Fungu 55 – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora	0.00	0.00	0	373,616,000	115,000,000	69.22
Fungu 59 – Tume ya Kurekebisha Sheria	0.00	0.00	0	0.00	0.00	0
JUMLA	5,000,000,000	17,110,800,000	242.22	7,725,830,000	8,860,770,000	14.69

***Chanzo:** Randama za Wizara ya Katiba na Sheria*

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi huo, Kamati imebaini masuala yafuatayo katika Mpango wa Maendeleo: -

- a) Kwa ujumla, Bajeti ya Maendeleo kwa kutumia Fedha za Ndani katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 imepanda kwa **asilimia 242.22** ukilinganisha na bajeti hiyo katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Kwa upande mwingine, Bajeti ya Maendeleo kwa kutumia Fedha za Nje imepanda kwa **asilimia 14.69** tu.

- b) **Fungu 16** – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imeongeza bajeti ya fedha za ndani za maendeleo kwa asilimia 300. Hata hivyo, Kamati ilibaini kwamba fedha zilizotengwa katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 hazikutolewa kikamilifu kwa sababu hadi kufikia Februari, 2022 Ofisi hiyo haikupokea fedha yoyote.
- c) Kamati imebaini kwamba, kwa mwaka wa pili mfululuzo, **Fungu 19** – Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali halijatengewa kabisa fedha za kutekeleza miradi ya maendeleo. Kutokuwa na bajeti ya maendeleo ni changamoto kwa Ofisi hiyo kwa sababu inashindwa kuendeleza ujenzi wa ofisi zake.
- d) Kamati imebaini kwamba, **Fungu 59** – Tume ya Kurekebisha Sheria haijapangiwa kabisa fedha miradi ya maendeleo kwa mwaka wa pili mfululizo pamoja na kwamba Tume hiyo haina jengo la ofisi. Kamati inashauri Serikali kutenga fedha za maendeleo katika Fungu hili Kuiwezesha ianze ujenzi wa Ofisi ya Makao Makuu katika jiji la Dodoma ambapo tayari ina kiwanja katika Mji wa Serikali.
- e) Kwa mwaka wa pili mfululizo, **Fungu 55** – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora halijatenga kabisa Fedha za Ndani ili kutekeleza Miradi ya Maendeleo. Tume hiyo imekuwa ikitekeleza miradi ya maendeleo kwa kutumia Fedha za Nje.
- f) Bajeti ya maendeleo katika **Fungu 35** – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kwa Fedha za Nje, imeshuka kwa **asilimia 36.59**. Aidha, pamoja na kwamba Bajeti ya Maendeleo imepanda kwa asilimia **166.66**, bado kiwango hicho hakiridhishi ukilinganisha na mahitaji halisi ya Ofisi ya Taifa ya Mashtaka. Kwa mfano, Kamati imebaini kwamba Ofisi hii ina uhitaji wa majengo ili

kuzifikia Wilaya 125 ambazo Ofisi za Mashtaka hazijafunguliwa. Hivyo basi, kwa kutopatikana fedha za kutosha kutekeleza miradi ya maendeleo, kunakwamisha utendaji wa Ofisi na hatimaye kupunguza kasi ya uendeshaji wa mashtaka nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kusikiliza maoni ya Bunge na kuongeza Bajeti ya Fedha za Ndani ili kutekeleza miradi ya maendeleo. Kwa uzoefu kama ambavyo Bunge limekuwa likishauri, utegemezi wa Fedha za Nje katika Miradi ya Maendeleo unapaswa kupungua na ikiwezekana kuondokana kabisa na utegemezi huo.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

3.1 Maoni na Ushauri wa Jumla

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria imepewa dhamana ya kutekeleza majukumu ya Serikali yanayohusu masuala ya Katiba na Sheria za nchi. Dira ya Wizara hii ni Katiba na Sheria wezeshi kwa maendeleo ya Taifa na dira hiyo imelenga kuweka mazingira rafiki ya kisera na ya kisheria ya kuwezesha utekelezaji wa mipango ya maendeleo ya Taifa, kudumisha hali ya amani, utulivu na utangamano wa kitaifa ambazo ni nguzo muhimu kwa mstakabali wa Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia mwelekeo huo, Kamati ina maoni na ushauri wa jumla kwa Serikali kama ifuatavyo: -

- a) Kamati imebaini kwamba, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Bajeti ya Matumizi ya Kawaida hususan Matumizi Mengineyo (O.C) imeongezeka kwa wastani wa **asilimia 29.87**. Kamati inashauri Serikali kuhakikisha kwamba fedha zilizotengwa na Bunge zinafika kwa wakati ili kuwezesha Wizara na taasisi zake kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, Kamati inashauri Wizara na taasisi hizo kuwa wabunifu wa namna bora za utendaji wa majukumu yao kwa ufanisi na kasi zaidi ili fedha za Matumizi Mengineyo (O.C) zinafika zinatumiwa kwa weledi.
- b) Kamati ilibaini kwamba ni **asilimia 45.37** tu ya fedha za ndani zilizotengwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo katika Wizara ya Katiba na Sheria ndizo zilipatikana. Kamati inashauri Serikali ihakikishe kwamba inatoa kwa wakati Fedha za Maendeleo ili kuziwezesha taasisi na idara za Serikali kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Aidha, Serikali ijielekeze zaidi kwenye kutumia vyanzo vya ndani katika kutekeleza Miradi mbalimbali ya Maendeleo nchini.
- c) Kwa kuwa Kamati imebaini kwamba baadhi ya taasisi zilizo chini yake kutotengewa kabisa fedha za maendeleo, Kamati inashauri

Serikali kutenga fedha ili taasisi hizo zipate fedha za utekelezaji wa miradi.

- d) Serikali iweke mkakati wa muda mrefu na muda mfupi kuhusu namna bora ya kutekeleza miradi yake yote ya maendeleo ili kuhakikisha miradi iliyopo katika hatua za utekelezaji inakamilika kwa wakati. Aidha, katika mkakati huo, Serikali iainishe namna ambavyo miradi iliyokamilika itatunzwa na kufanyiwa ukarabati wa mara kwa mara (*routine maintenance*).
- e) Kamati inashauri Wizara kuhamasisha matumizi ya teknolojia ya habari na mawasiliano (TEHAMA) katika utendaji wake ili kupunguza gharama za matumizi yasiyo ya lazima.
- f) Fedha zinazotengwa kwa ajili ya mafunzo ya watumishi zinaweza kusaidia kukuza weledi, kuongeza ufanisi na motisha kwa watumishi iwapo fedha hizo zitatolewa na kutumika inavyostahili. Serikali itumie fedha za mafunzo na matumizi mengineyo kuwapatia watumishi mafunzo ya ndani na nje ya nchi ili kuwawezesha kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi zaidi.
- g) Kamati ilibaini kwamba, makusanyo ya maduhuli katika mwaka unaoisha yamevuka lengo ambapo hadi kufikia Februari, 2022 Wizara na taasisi zake zilikuwa zimekusanya zaidi ya **asilimia 89**. Pamoja na hali hiyo, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Wizara imepanga kukusanya maduhuli kwa ongezeko la asilimia **asilimia 3.55** tu ukilinganisha na Mwaka wa Fedha unaoisha. Kamati inashauri kwamba, Wizara itathmini upya vyanzo vya mapato pamoja na uwezo wa kukusanya mapato hayo. Kwa kufanya hivyo, Serikali itaweka makadirio ya makusanyo ya maduhuli ambayo yako halisi kulingana na uwezo wake wa kukusanya.

3.2 Maoni na Ushauri Mahsusi

3.2.1 Fungu 41 – Wizara ya Katiba na Sheria

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni yafuatayo katika fungu hili: -

- a) Serikali iendelee kuimarisha mfumo wa utoaji haki nchini kwa kuendelea kutumia lugha ya Kiswahili katika uandishi wa sheria na shughuli za utoaji haki mahakamani.
- b) Kamati imebaini kwamba kiwango kidogo cha ufaulu wa wanafunzi wanaohitimu katika Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo (*Law School of Tanzania*) ambapo tangu kuanzishwa kwa chuo hicho, ufaulu haujawahi kufika **asilimia 35**. Kamati imebaini pia kwamba, Serikali ilifanya tathmini kujua sababu za changamoto hiyo ambapo moja kati ya sababu kubwa ilikuwa ni uwezo mdogo wa wanafunzi wanaodahiliwa katika taasisi hiyo. Kamati inashauri kwamba, Serikali ifanye mapitio (*review*) ya mitaala, pamoja na vigezo vya wanafunzi kusoma taaluma ya sheria ili Taasisi hiyo iwe inadahili wanafunzi wenye sifa. Hata hivyo, mapitio haya yaende sambamba na nia ya Kamati kuona kwamba, idadi ya mawakili nchini inaongezeka ili kusaidia wananchi walio wengi kupata haki ya msaada wa kisheria (*the right to legal representation*).
- c) Wizara ifanye jitihada za makusudi na kuratibu zoezi la kuajiri Mawakili wa Serikali ili kupunguza uhaba wa wataalamu hao katika idara na taasisi mbalimbali inazozisimamia. Zoezi hili liende sambamba na kutenga fedha za kutosha kuwapa mafunzo stahiki watumishi waliopo na watakaoajiriwa ili kuongeza ufanisi wa utendaji wao.
- d) Kamati imebaini kwamba hakuna uelewa wa kutosha kwa watekelezaji wa sheria na jamii kwa ujumla kuhusiana na sheria mpya zinazotungwa. Hivyo basi, Kamati inashauri Serikali kutoa kipaumbele katika eneo hili kwa kutoa mafunzo ya kutosha kwenye

eneo la sheria mpya zinazotungwa kwa kwa wanasheria wake na jamii kwa ujumla ili kuboresha utekelezaji wa sheria hizo.

- e) Kwa kuwa Kamati imebaini kwamba Serikali imechukua hatua muhimu na zenye tija katika kuboresha utendaji wa Mahakama kwa kujenga majengo mapya ya Mahakama. Kamati inapongeza hatua hiyo kwa sababu kwa muda mrefu Mahakama ilikuwa na majengo chakavu. Hata hivyo, Kamati inaishauri Wizara ya Katiba na Sheria kufanya uratibu kwa kushirikiana na Wizara nyingine husika ili taasisi zote ambazo zinahusika katika mnyororo wa utoaji haki zinapata fedha ili kuboresha miundombinu yake ikiwemo magereza, mahabusu na dawati la jinsia.

3.2.2 Fungu 12 – Tume ya Utumishi wa Mahakama

Mheshimiwa Spika, Kamati ina ushauri ufuatao katika fungu hili: -

- a) Serikali itenge fedha za utekelezaji wa miradi ya maendeleo ili Tume ya Utumishi wa Mahakama ijenge Ofisi katika Makao Makuu ya Nchi, Dodoma.
- b) Kamati imebaini kwamba kuna uelewa mdogo katika jamii kuhusu kuwepo kwa Kamati za Maadili ya Maafisa wa Mahakama katika ngazi za mikoa na Wilaya. Hali hii inasababisha wananchi kushindwa kuwasilisha taarifa au malalamiko yao dhidi ya ukiukwaji wa maadili kwa Maafisa wa Mahakama. Hivyo basi, Kamati inashauri Tume ya Utumishi wa Mahakama kutenga fedha na kububni mbinu za kutoa elimu kwa umma kuhusu afua hizo.
- c) Kamati imebaini kwamba, baadhi ya Kamati za Maadili za Mikoa na Wilaya hazitekelezi majukumu yake kwa ufanisi na weledi. Changamoto hii inatokana na baadhi ya Kamati hizo kuwa na Wajumbe wapya. Kamati inashauri Tume ya Utumishi wa

Mahakama iandae na kutekeleza mpango maalum wa kutoa elimu ya mara kwa mara kwa Kamati za Maadili za Mikoa na Wilaya.

3.2.3 Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni na ushauri ufuatao katika Fungu hili: -

- a) Kamati ilibaini kwamba, hadi kufikia Februari, 2022, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ilikuwa haijapokea fedha za miradi ya maendeleo katika Mwaka wa Fedha unaoisha. Kamati inashauri Serikali kuhakikisha kwamba inatoa fedha hizo, na kwamba katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Ofisi hiyo inapokea fedha za maendeleo kwa ukamilifu na kwa wakati.
- b) Kamati inapongeza Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Seriali kwa kuanza kutunga Sheria kwa lugha ya Kiswahili na kuendelea kutafsiri Sheria zilizopo zililizoandikwa kwa Kiingereza kwa Kiswahili. Kamati inashauri Serikali kuweka kipaumbele cha kutafsiri Sheria kwa Kiswahili hususan sheria zinazotumika katika jamii mara kwa mara. Mfano wa makundi ya sheria hizo ni sheria za usalama barabarani, kanuni za adhabu, sheria za kodi n.k.

3.2.4 Fungu 35 – Ofisi ya Taifa ya Mashtaka

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni na ushauri ufuatao: -

- a) Ofisi ya Taifa ya Mashtaka ndicho chombo kikuu kinachoweza kuisaidia Serikali kupunguza mlundikano wa kesi Mahakamani na mahabusu katika magezea na hatimaye kupunguza malalamiko ya wananchi kuhusu mfumo mzima wa hakijina nchini. Hata hivyo, Kamati imebaini kwamba Bajeti ya Serikali haitoi kipaumbele kinachostahili kwa chombo hiki ukilinganisha na mahitaji halisi ya kibajeti. Kamati inashauri kwamba, Serikali itathmini mahitaji ya

ofisi hii na kuipa kipaumbele cha kibajeti kulingana na mahitaji muhimu ya Ofisi hii ikiwemo Fedha za Matumizi Mengineyo, na Fedha za Miradi ya Maendeleo.

- b) Kamati imebaini ukosefu wa vitendea kazi, upungufu wa watumishi, mazingira yasiyo rafiki na kukosekana kwa maslahi muhimu kwa watumishi wa ofisi hii ambavyo kwa pamoja vinachangia katika kucheleweshwaji wa haki nchini. Kamati inashauri Serikali itenge bajeti ya kutosha ili kuiwezesha ofisi hii kuboresha vitendea kazi, mazingira ya kazi pamoja na maslahi kwa watumishi kwa lengo la kuleta tija na ufanisi.
- c) Kamati imebaini kuwepo kwa ucheleweshwaji wa mashitaka unaotokana na upelelezi wa mashitaka hayo kuchukua muda mrefu na kupelekea upelelezi kutokamilika kwa wakati. Kamati inashauri ofisi hii kuongeza nguvu katika kusimamia na kuratibu shughuli za upelelezi kwa ufanisi zaidi ili upelelezi uwe inakamilika kwa wakati
- d) Kamati inapongeza Ofisi ya Mashtaka kwa kuongeza idadi ya Magereza na vituo vya polisi vilivyokaguliwa pamoja na kuwa na changamoto ya Covid 19. Hata hivyo, Kamati inashauri Ofisi hiyo kuendelea kutekeleza jukumu hili kwa ufanisi ili kuainisha changamoto zinazotokana na shughuli za upelelezi na kuweza kuzitatua kwa wakati.
- e) Kamati imebaini kwamba Ofisi hii ina upungufu wa rasilimali watu. Hivyo basi, Kamati inashauri Wizara ya Katiba na Sheria kwa kushirikiana na Ofisi hii waombe kibali cha ajira ili kuongeza watumishi wenye sifa za kuwa mawakili wa Serikali waweze kuendesha mashtaka.

3.2.5 Fungu 55 – Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora mambo yafuatayo: -

- a) Kamati ilibaini kwamba kwa mwaka wa pili mfululizo Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora haijatenga kabisa Fedha za Ndani ili kutekeleza Miradi ya Maendeleo. Kamati inaishauri kwamba, kwa miradi ambayo inalenga kutoa elimu kwa umma, ni vyema Tume ikaanza utaratibu wa kutenga fedha za ndani ili kutekeleza miradi husika. Aidha, Tume ibuni mbinu za kutoa elimu kupitia majukwaa ambayo yana hadhira kubwa ikiwemo mitandao ya kijamii ili kuwafikia watu wengi zaidi.
- b) Kamati imebaini kuwa wananchi wengi hawana uelewa wa kutosha kuhusu haki za binadamu na haki zao za msingi kwa mujibu wa sheria za nchi. Kamati inashauri Serikali kutoa elimu kwa wananchi kuhusu haki hizo na misingi ya Utawala Bora ili kuwawezesha wananchi kuzijua na kuziadai haki hizo kwa mujibu wa sheria za nchi yetu.
- c) Kamati imebaini kutokuwepo kwa uchunguzi wa kutosha wa mambo yanayohusu uvunjwaji wa haki za binadamu. Aidha, kukosekana kwa mrejesho wa ripoti za kiuchunguzi kunapelekea kuongezeka kwa matendo ya ukiukwaji wa haki za binadamu. Kamati inashauri Serikali iongeze jitihada za uchunguzi kuhusu wa mambo yanayohusu ukiukwaji wa haki za binadamu na itoe mrejesho wa ripoti za kiuchunguzi pale inapostahili ili kukemea vitendo viovu na kuboresha misingi ya utawala bora nchini.
- d) Kamati inashauri Serikali iongeze juhudi katika kushirikiana na Mashirika ya Umoja wa Mataifa, Umoja wa Afrika, pamoja na Jumuiya ya Madola yenye uzoefu wa kutosha katika masuala ya ukuzaji na uteteaji wa haki za binadamu kwa lengo la kukuza misingi ya haki za binadamu na utawala bora hapa nchini.

- e) Kamati inashauri tume ya haki za Binadamu kushirikiana na Tume ya Kurekebisha sheria kufanya mapitio ya sheria na kuainisha sheria zinazokinzana na sheria zinazotoa haki za binadamu na kuzifanyia marekebisho.

3.2.6 Fungu 59 – Tume ya Kurekebisha Sheria

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni na ushauri ufuatao: -

- a) Tume itoe elimu kwa umma kupitia vipindi vya redio, runinga, vipeperushi, na majarida mbalimbali kuhusu sheria zinazofanyiwa marekebisho kwa lengo la kuwapa uelewa wanachi
- b) Tume kwa awamu mbalimbali ifanye uchunguzi wa sheria zote za Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa lengo la kuainisha sheria zote zilizopitwa na wakati na kuzifanyia marekebisho ili ziendane na mazingira ya sasa ya Tanzania
- c) Tume ifanye mapitio ya sheria inayoanzisha mabaraza ya Ardhi ya kata na ya Wilaya na kuona iwapo kuna ulazima kuyapeleka mabaraza haya chini ya Mahakama na sio chini ya Wizara ya Ardhi kama ilivyo sasa kwa lengo la kuwezesha usimamizi wa mabaraza haya. kuhakikisha utendaji kazi wake ni wa ufanisi kwa lengo la kupunguza migogoro ya ardhi hapa nchini

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, napenda kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha taarifa hii. Aidha, napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ambao maoni, ushauri na ushirikiano wao umewezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi na hatimaye kukamilika kwa taarifa hii. Kwa umuhimu waoa katika utendaji wa Kamati hii naomba niwatambue kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb. – Mwenyekiti
2. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb. – Makamu Mwenyekiti
3. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb.
4. Mhe. Emmanuel Adamson Mwakasaka, Mb.
5. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb.
6. Mhe. Joseph Anania Tadayo, Mb.
7. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb.
8. Mhe. Zainabu Athumani Katimba, Mb.
9. Mhe. Ng'wasi Damas Kamani, Mb.
10. Mhe. Lemburis Saputu Mollel Noah, Mb.
11. Mhe. Asha Abdallah Juma, Mb.
12. Mhe. Elibariki Immanuel Kingu, Mb.
13. Mhe. Omar Ali Omar, Mb.
14. Mhe. Suma Ikenda Fyandomo, Mb.
15. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb.
16. Mhe. Ahmed Juma Ngwali Dedi, Mb.
17. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb.
18. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb.
19. Mhe. Jacqueline Ngonyani Msongozi, Mb.
20. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb.
21. Mhe. Khadija Shaaban Taya, Mb.
22. Mhe. Agnes Elias Hokororo, Mb.
23. Mhe. Luhaga Joelson Mpina, Mb.

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Wajumbe wa Kamati naomba nichukue fursa hii kumpongeza Mhe. Dkt. Damas Daniel Ndumbaro (Mb.) kwa kuteuliwa kuwa Waziri wa Katiba na Sheria. Aidha, nichukue fursa hii kumshukuru Mhe. Geophrey Mizengo Pinda (Mb.), Naibu Waziri wa Katiba na Sheria, kwa ushirikiano ambao ameupatia Kamati wakati wa uchambuzi wa bajeti.

Mheshimiwa Spika, naomba pia nawashukuru watendaji wote wa Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na taasisi zake kwa ushirikiano walioupatia Kamati wakiongozwa na Katibu Mkuu Ndg. Mary Gabriel Makondo na akisaidiwa na Naibu Katibu Mkuu Ndg. Khatibu M. Kazungu. Aidha, namshukuru Mtendaji Mkuu wa Mahakama Prof. Elisante Ole Gabriel na watendaji wote wa Mahakama ya Tanzania na taasisi zilizo chini yake kwa ushirikiano ambao wameupatia Kamati.

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini sio kwa umuhimu, napenda kumshukuru Katibu wa Bunge Ndg. Nenelwa Mwiambi, *ndc* kwa kuratibu vema shughuli za Kamati na Shughuli za Bunge. Aidha, nawashukuru Mkurugenzi wa Idara ya kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, *ndc*, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Gerald Magili na Makatibu wa Kamati hii Ndg. Yona Kirumbi na Ndg. Elihaika Mtui wakisaidiwa na Bi. Theresia Jacob kwa kuratibu Shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na ninaunga mkono hoja.

Dkt. Joseph Kizito Mhagama, Mb.

MWENYEKITI

Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria

28 Aprili, 2022